

ἀποδειχθέντα καὶ ἀπανθίζων πάντα τὰ ὡς ὀρθὰ ὁμολογηθέντα, συνείρων δ' ἔπειτα καὶ περιπλέκων ταῦτα, νέον τι, ἐνυπάρχον μὲν ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτοῦ ἐν τοῖς πρότερον γενομένοις, ἄγνωστον δὲ ἐν τῇ ὁλότητι καὶ μορφῇ αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ νὰ ἐκφάνῃ.

Τοιοῦτόν τι ἐπεχείρησα ἐν τῷ ἐμῷ Ἑλληνικῷ ἀλφαθηταρίῳ. Ἀπέφυγον πάντα ὅσα ἡ οἰκεία ἐπιστήμη ὡς πλημμελῆ ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ ἐχαρακτήρισε, καὶ συνέπλεξα εἰς ἓν ὅλον πάντα τὰ καλὰ, ὅσα ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ σημεῖα σποράδην ἀνεφάνησαν καὶ ὡς τοιαῦτα ὑπὸ τῶν σοφωτέρων ἀνεγνωρίσθησαν. Τὰ στοιχεῖα κεῖνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντα. Ἡ διαπλοκὴ αὐτῶν, καὶ καθ' ὅλου ἡ μορφή ὑπολείπεται μόνον ὡς ἔργον ἐμόν. Ἄν ἀπέτυχον, «ἀνθρώπινον τὸ γεγενημένον· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας οὐδὲν θαυμαστόν—τὸ μὴδὲν ἁμαρτεῖν ἐστὶ Θεοῦ καὶ πάντα κατορθοῦν—ἀγαπητόν εἴ τις τὰ μὲν κάλλιον λέγει τὰ δὲ μὴ χεῖρον» κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ἀριστοτέλην 1).

Δύο, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, εἶνε αἱ πηγαὶ πάντων τῶν ἐν τούτοις πλημμεληθέντων. Πρώτη· ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις περὶ τῶν ἐν τοῖς μικροῖς παιδίοις κειμένων δυνάμεων, καὶ δευτέρα· ἡ ἐλλιπὴς καὶ μὴ ἀρτία, ἡ ἐπιπολαία καὶ μὴ βαθεῖα γνώσις τῶν παιδαγωγικῶν θεμάτων. Ὑπολαμβάνεται τὸ μικρὸν παιδίον ὄχι ὡς πλάσμα ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς ἔκγονον ζώου ἀλόγου, ἀντικαταλλάσσεται ἡ παιδείσις καὶ ἡ διδασκαλία λογικοῦ ὄντος πρὸς τὴν τιθασίαν ἀλόγου ζώου, τὰ δὲ παιδευτικὰ μέσα καὶ ὁ παιδευτὴς πρὸς τὰ τιθασεύματα καὶ πρὸς τὸν τιθασευτήν. Ὑπολαμβάνεται τόσον δύσκολον τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναγνώσεως εἰς λογικὸν ὄν, δι' ἀνθρωπίνης ἀντιλήψεως, μνήμης, κρίσεως, φαντασίας, συναισθήματος καὶ θελήσεως πεπροικισμένον, ὅσον δύσκολος ἡ διδασκαλία τεχνητεύματός τινος εἰς ὄν στερούμενον τούτων, εἰς τὸν κύνα π. χ. τὸν ἵππον, τὸν ὄνον, τὸν ἐλέφαντα, τὴν αἶγα, τὸν χοῖρον. Ἄγῶν λοιπὸν μέγας, ζῆλος ψυχρὸς, ἰδρῶτες θερμοί, ὅπως εὐρεθῶσι τὰ προσήκοντα μέσα πρὸς τὴν ἀσφαλεστέραν, τὴν πρεπωδεστέραν, τὴν δυνατωτέραν, τὴν βαθυτέραν, τὴν ἐπιστημονικωτέραν, τὴν εὐσυνειδητοτέραν ἀνάγνωσιν τοῦ α β, τοῦ βα βε, τοῦ γάλα γάτα. Εἰκόνες πρὸς τοῦτο λοιπὸν, ἀπεικονίσεις τῶν

1) Ξενοφ. Κύρ. παιδ. 5, 4, 19. Δημοσθένης περὶ τοῦ στεφάνου 289, σ. 322. Ἀριστοτέλης, Μετὰ τὰ φυσικά 1076, α, 15.

στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, παραπεικονίσεις ἐχιδνῶν καὶ τραπεζῶν καὶ ἐγγέλεων ἐν εἴδει στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, στιχάρια πάμ-
μωρα πρὸς τοῦτο, φωνητικαὶ προασκήσεις, λεκτικὴ προπαιδεῖα, στό-
ματος πλάσματα, λάρυγγος συστροφαι καὶ διαστροφαι καὶ παραστρο-
φαι, στοιχεῖα ἐρυθρά, κύβοι καὶ παιγνιόχαρτα διὰ τῶν στοιχείων τοῦ
ἀλφαβήτου κεχαραγμένα, ζυμαρικὰ καὶ ζακχαρωτὰ ἐν μορφῇ γραμ-
μάτων τοῦ ἀλφαβήτου, κατάποσις αὐτῶν, λεκτικαὶ προασκήσεις,
ἐποπτικαὶ προασκήσεις, γραφικαὶ προασκήσεις, ὠδिकाὶ συνασκήσεις,
ἰχνογραφικαὶ μετασκήσεις, στοιχείων ξηρῶν ἐκμάθησις, συλλαβῶν
ἀλόγων ἐπισώρευσις, ἀναλύσεις τῶν λέξεων εἰς συλλαβὰς καὶ τῶν
συλλαβῶν εἰς λέξεις, καὶ ὅλον ἐκεῖνο τὸ πάμμεγα κακὸν τῶν ἐπιθηκῶν
καὶ παραπληρωμάτων, τῶν τερατειῶν καὶ λεπτολογιῶν, τῶν ληρη-
μάτων καὶ σκαλαθυρματίων, δι' ὧν ἄνδρες στοματοουργοί, λεπτοτά-
των λήρων ἱερεῖς, τὰ στρεβλὰ παλαίσματα καὶ τὰς λεπτολόγους
φρένας αὐτῶν μουσοποιοῦντες, κρουνηδὸν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους κατὰ τῶν
τρυφερῶν ψυχῶν γενεῶν ἀναριθμήτων βαρυδαιμονούντων παιδῶν κα-
τέχεον, τέλεον τὴν ἀπομώρανσιν τοῦ νοῦ αὐτῶν ἀπεργαζόμενοι καὶ
ἀσφαλέστατα τὴν ἀποξήρανσιν τῆς καρδίας αὐτῶν ἐπιτυγχάνοντες 1).

Ἡ ἄγνοια δὲ τῶν ὑψίστων καὶ ποικίλων ζητημάτων τῆς παιδαγωγι-
κῆς καὶ ἡ γνῶσις μόνον παραπρισμάτων τινῶν καὶ σμιλευμάτων αὐτῆς
ἐγένετο παραιτία τῆς θεοποιήσεως μὲν πραγματίων τινῶν ὅλως ἐπουσιώ-
δων, τῆς παραμελήσεως δὲ πραγμάτων σεμνοτάτων καὶ οὐσιωδεστά-
των. Ἠμελήθησαν τὰ σεμνὰ διδάγματα τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκα-
λίας, τῆς ψυχολογικῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης, τοῦ ἠθικοῦ
καὶ θρησκευτικοῦ περιεχομένου τῶν παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Ἠμε-
λήθησαν τὰ περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῆς καθαρότητος καὶ ὁμα-
λότητος τῆς γλώσσης, τοῦ ἐλλόγου τῶν λέξεων καὶ φράσεων καὶ
προτάσεων. Ἠμελήθη τὸ δίδαγμα τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύ-
ματος καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἠμελήθη ἡ ἔξοχος
ἐν τῷ καλῷ παιδευτικῇ δύνამις τῆς ποιήσεως, καὶ ἐθεοποιήθησαν τὰ
πάνσμικρα ζητήματα, ἂν τὰ κύρια ὀνόματα δέον νὰ ἐκτυπωθῶσι μὲ

1) Ἐν τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτήσει βλέπων τὰς τοιαύτας γελοίας ὑπερβολὰς καὶ τὰς
τοιαύτας κακουργίας τὰς τελουμένας ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν μικρῶν παιδῶν ὁ Claus
Harms ἀνεφώνησε κατὰ τὸ 1837: « Alles täpisch und läppisch, alles Mischmasch
und Wischwasch » καὶ ὁ Kehr: « πολλὰ ἐπιτηδεύομεθα καὶ ἀφιστάμεθα πορρωτέρω
τοῦ σκοποῦ » (Wir machen viele Künste und kommen weiter von dem Ziel).
Kehr ἐνθ. ἀν. σελ. 340 καὶ 351.

μικρά ἢ μεγάλα γράμματα, ἂν χάριν τοῦ συστήματος τῆς κατατάξεως τῆς διδακτικῆς ὕλης δέον νὰ θυσιασθῇ ἡ ὀρθογραφία ἢ οὐ, ἂν πρέπει νὰ ἄρχωνται τὰ ἀλφαθητάρια ἀπὸ τοῦ ο ἢ ἀπὸ τοῦ α, ἂν δύο ἢ τρία ἢ ἓν γράμμα δέον νὰ διδάσκωνται τὴν ἡμέραν, ἂν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ τύπου μόνον ἢ τῆς γραφῆς μόνον ἢ τοῦ τύπου καὶ τῆς γραφῆς ἢ τῆς γραφῆς καὶ τοῦ τύπου συγχρόνως πρέπει νὰ ἐκμανθάνωσι τὴν πρώτην ἀνάγνωσιν τὰ μικρὰ παιδία, ἂν πρέπει νὰ ἀρχίζωσι τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ τῶν στοιχείων συνθέτοντες αὐτὰ ἢ ἀπὸ τῶν λέξεων ἢ ἀπὸ τῶν προτάσεων ἢ ἀπὸ τῶν λόγων ἢ καὶ ἀπὸ βιβλίων ὅλων ἀναλύοντες αὐτά!!

Ὁ Πλάτων πρῶτος καὶ μετ' αὐτὸν οἱ λοιποὶ ἄξιοι λόγου τινὸς φιλόσοφοι πάντες μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς Lotze δισχυρίσθησαν καὶ ἀπέδειξαν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ τις κατὰ βάθος τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀξίαν μέρους τινὸς ἐνὸς ὅλου, ἂν ἤδη δὲν γνωρίζῃ ἐπακριβῶς τὸ ὅλον τοῦτο 1). Ὁ ἀρχιτέκτων ἀδύνατον νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὸ μέγεθος καὶ τὴν χρησιμότητα ταύτης τῆς κλίμακος, τούτου τοῦ δωματίου, ταύτης τῆς θύρας, ἂν δὲν ἔχῃ ἐν νῶ διαυγέστατον τὸ ὅλον τῆς οἰκίας σχέδιον. Ὁ φιλόλογος ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὴν ἀξίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ Πολυβίου π. χ. ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι· καὶ ταύτην πάλιν ἀδύνατον, ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν συμπάσης τῆς λογοτεχνίας τῶν ἀρχαίων· καὶ ταύτην πάλιν ἀδύνατον, ἂν δὲν ἔχῃ ὑπ' ὄψιν σύμπασαν τὴν ἐξέλιξιν σύμπαντος τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων. Τὸ μέρος ὅλου τινὸς κατέχον ποιάν τινα θέσιν ἐν τῷ μέσῳ πολλῶν ἄλλων ὁμοειδῶν αὐτῷ, ἐκ τῆς συνυπάρξεως τῶν ὁποίων συναποτελεῖται τὸ ὅλον τοῦτο, καταλάμπεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ οὕτω ἐναργέστατα καθίστανται ἢ τε φύσις αὐτοῦ καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ ἀξία. Τούτου δὲ μὴ γενομένου, κίνδυνος ἢ νὰ καταφρονηθῇ τοῦτο ὡς ἀνάξιον ὅλως λόγου τινὸς ἢ ἀντιστρόφως νὰ ἐκληφθῇ ὡς πάμμεγά τι. Ὅπως λοιπὸν μὴ παραπλανᾶται τις ἐν τῷ βίῳ τῷ ἐπιστημονικῷ, ὅπως μὴ ἐκλαμβάνῃ τὰς πυγολαμπίδας ὡς ἄστρα καὶ τὰ ἄστρα ὡς φανούς, ἀναγκαίως ἀπαιτεῖται σὺν τῇ γνώσει τῇ βαθυτάτῃ ἐκάστου τῶν μορίων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἕκαστον εἶδος τοῦ ἐπιστητοῦ, καὶ ἡ γνῶσις σύμπαντος τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ ἐν τῇ

1) Πλάτων, Φαῖδρος 207 C.— Lotze, System der Philosophie, Logik, Leipzig. 1874, σελ. 152 § 124 ἐν τέλει. Geschichte der Aesthetik in Deutschland, München 1868, σελ. 463.

όλότητι αὐτοῦ, ἄλλως θὰ διατρέχη πάντοτε τὸν κίνδυνον νὰ ἐκλαμ-
βάνη τὰ ἐσφαλμένα ὡς ὀρθά, τὰ ὀρθὰ ὡς ἐσφαλμένα, τὰ ἐπουσιώδη
ὡς οὐσιώδη καὶ τὰ οὐσιώδη ὡς ἐπουσιώδη. Τοῦτο εἶνε φυσικόν.

Ταῦτα φοβηθεὶς ἐν τῇ συντάξει τῶν Ἑλλην. ἀναγνωστικῶν μου
βιβλίων καὶ μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβηταρίου, τοῦ δυσκολω-
τάτου καὶ σπουδαιοτάτου πάντων τούτων, ἐφρόντισα — ὅση μοι δύ-
ναμις — νὰ ἐξακριβώσω τὰ κατ' αὐτὰ ἐν τε ταῖς εἰδικαῖς περὶ τούτων
μονογραφαῖς τοῦ Kehr, τοῦ Lüben, τοῦ Rode, τοῦ Fechner, τοῦ
Rein, τοῦ Knauss, τοῦ Klauwell, τοῦ Böhme, καὶ ἐν τοῖς γενικω-
τέροις συγγράμμασι παιδαγωγῶν τινῶν καὶ φιλοσόφων, οὐχὶ τῶν ἀγνω-
στοτέρων ἐν τῷ παιδαγωγικῷ κόσμῳ. Ἐμαθον δ' ἐξ αὐτῶν ὅτι ἀναγ-
καῖον εἶνε νὰ ἀποφεύγῃ τις ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις τὰς εἰκόνας, τὰ
αἰνίγματα, τὰ παραμύθια, τὰς ἀλόγους συλλαβάς, τὰς εἰκαίαις συμ-
πλοκάς λέξεων εἰς παντοῖα μωρολογήματα, τὴν σύγχρονον χρῆσιν δύο
χαρακτήρων τῶν στοιχείων τοῦ ἀλφαβήτου, τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ
τύπου καὶ τὰ λοιπὰ παραπληρώματα τῶν Ἀλφαβηταρίων, λείψανα
πάντα ἐποχῆς μεθοδικῆς βαρβάρου καὶ ἀφραινούσης.

Αἱ εἰκόνες.— Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν ἐν τοῖς Ἀλφαβητα-
ρίοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις εἰκόνων πολὺ ἀμφι-
σβητεῖται 1). Ἴσως ὅμως δύναται τις νὰ δισχυρισθῇ ὅτι, ἂν αἱ ἐν
αὐτοῖς εἰκόνες εἶνε ἀριστουργήματα τῆς γραφικῆς τέχνης καὶ ἂν ἀπει-
κονίζωσι περιπετείας τοῦ ἐνεργοῦ βίου καὶ σκηνὰς δραματικὰς τῶν ἐν
αὐτοῖς μνημονευομένων προσώπων καὶ ζώων, πιθανὸν νὰ ἔχωσιν ἀξίαν
τινά παιδευτικὴν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε σχεδὸν ἀδύνατον νὰ γείνη, ἅμα
μὲν διότι οἱ καλλιτέχναι εἶνε δυσεύρετοι καὶ πανταχοῦ μὲν, μάλιστα

1) Ὁ Vogel ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Wider den Bilderkultus in der
Volkschule 1876 οὐ μόνον ἀμφισβητεῖ τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ
καὶ ἀποδεικνύει ὅτι αὗται εἶνε σφόδρα ἐπιβλαβεῖς. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ἡ εἰκὼν οὐδέποτε
δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ἀπεικονιζόμενον πραγματικὸν ἀντικείμενον, δύναται μόνον
νὰ χρησιμοποιοθῇ αὕτη ὡς μέσον πρὸς ἀνάμνησιν τῆς παραστάσεως τοῦ ἀπεικονιζομέ-
νου ἀντικειμένου τῆς προσπεσούσης ἐν τῇ συνειδήσει, ἐξ ἀμέσου ἀντιλήψεως πρότερον
γενομένης. Ὄταν ὅμως αἱ εἰκόνες ὀρθῶς χρησιμοποιῶνται, πολλαπλασιάζονται αἱ
ἐντυπώσεις, ζωογονεῖται ἡ φαντασία καὶ εὐρύνεται ὁ πνευματικὸς ὀρίζων τοῦ μαθητοῦ.
Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀμφότερα ταῦτα, ἢ τε καλὴ ἀπεικόνισις τῶν ἀντικειμένων καὶ ὁ εὐ-
στοχος διαχειρισμὸς αὐτῶν παραμελοῦνται οἰκτρῶς, καὶ οὕτω αἱ εἰκόνες γίνονται πα-
ράττιοι βλάβης πολλῆς (Kehr, Geschichte der Methodik τόμ. 2, σελ. 344).

δὲ ἐν ταῖς πονηροκρατούμεναις χώραις, ἅμα δὲ διότι τὸ βιβλιάριον, τῷ παντὶ τῷ λαῷ ἀναγκαῖον, καθίσταται ἥκιστα εὖωνον, ἐπομένως ἀπροσπέλαστον τοῖς πολλοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἂν πάντα ταῦτα τὰ προσκόμματα ἀρθῶσι, δὲν φαίνεται τὸ πρᾶγμα τόσον ἀναγκαῖον· διότι ἕκαστον σχολεῖον ἢ ἕκαστος διδάσκαλος δύναται ἀντὶ μικροῦ σχετικῶς τιμήματος νὰ προμηθευθῇ ἐν βιβλίον εἰκόνων καὶ οὕτω νὰ διαπεραίνῃ τὸ διὰ τῶν εἰκόνων ἔργον πολὺ τελειότερον.

Ὅταν ὁμως ὡς δόγμα παιδαγωγικὸν θεωρηθῇ ἢ ἐν τοῖς τοιούτοις βιβλίοις ἀναγκαιότης τῶν εἰκόνων, τότε πάντως θὰ παρασχεθῶσι τοῖς μικροῖς μαθηταῖς εἰκόνες ὑπὸ τε τεχνικὴν καὶ ὑπὸ παιδαγωγικὴν ἔποψιν κακαί, ὅπερ ἐπιβλαβέστατον 1). Ἐκ μακρᾶς δὲ καὶ

1) Πλάτων, *Νομοὶ* 656 D: Καλὰ μὲν σχήματα, καλὰ δὲ μέλη δεῖ μεταχειρίζεσθαι ταῖς συνηθείαις τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι νέους· ταξάμενοι δὲ ταῦτα, ἅττα ἐστὶ καὶ ὅποι' ἅττα ἀπέφηναν (οἱ παλαιοὶ) ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ παρὰ ταῦτ' οὐκ ἐξῆν οὔτε ζωγράφους οὔτ' ἄλλοις, ὅσοι σχήματα καὶ ὅποι' ἅττα ἀπεργάζονται, καινοτομεῖν οὐδ' ἐπινοεῖν ἀλλ' ἅττ' ἢ τὰ πάτρια, οὐδὲ νῦν ἐξεστὶν οὔτ' ἐν τούτοις οὔτ' ἐν μουσικῇ ξυμπάσῃ. *Πολιτεία* 400 C καὶ ἐξ: Τὸ τῆς εὐσχημοσύνης τε καὶ ἀσχημοσύνης τῷ εὐρύθμῳ τε καὶ ἀρρυθμῳ ἀκολουθεῖ. . . Εὐλογία ἄρα καὶ εὐαρμοστία καὶ εὐσχημοσύνη καὶ εὐρυθμία εὐηθεία ἀκολουθεῖ, οὐχ ἦν ἄνοιαν οὖσαν ὑποκοριζόμενοι καλοῦμεν ὡς εὐήθειαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἀληθῶς εὖ τε καὶ καλῶς τὸ ἦθος κατεσκευασμένην διάνοιαν. Παντάπασιν μὲν οὖν ἔφη. Ἄρ' οὖν οὐ πανταχοῦ ταῦτα διωκτέα τοῖς νέοις, εἰ μέλλουσι τὸ αὐτῶν πράττειν; Διωκτέα μὲν οὖν. Ἔστι δὲ γέ που πλήρης μὲν γραφικὴ αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ τοιαύτη δημιουργία, πλήρης δὲ ὑφαντικὴ καὶ ποικιλία καὶ οἰκοδομία καὶ πᾶσα αὖ ἡ τῶν ἄλλων σκευῶν ἐργασία, ἔτι δὲ ἡ τῶν σωμάτων φύσις καὶ ἡ τῶν ἄλλων φυτῶν· ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἐνεστὶν εὐσχημοσύνη ἢ ἀσχημοσύνη. καὶ ἡ μὲν ἀσχημοσύνη καὶ ἀρρυθμία καὶ ἀαρμοστία κακολογία καὶ κακοηθεία ἀδελφά, τὰ δὲ ἐναντία τοῦ ἐναντίου, σώφρονός τε καὶ ἀγαθοῦ ἦθους ἀδελφά τε καὶ μιμήματα . . . ἄρ' οὖν τοῖς ποιηταῖς ἡμῖν μόνον ἐπιστατητέον καὶ προσαναγκαστέον τὴν τοῦ ἀγαθοῦ εἰκόνα ἦθους ἐμποιεῖν τοῖς ποιήμασιν, ἢ μὴ παρ' ἡμῖν ποιεῖν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις δημιουργοῖς ἐπιστατητέον καὶ διακωλυτέον τὸ κακὸν ἦθος τοῦτο καὶ ἀκόλαστον καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἀσχημον μῆτε ἐν εἰκόσι ζώων μῆτε ἐν οἰκοδομήμασι μῆτε ἐν ἄλλῳ μηδενὶ δημιουργουμένῳ ἐμποιεῖν ἢ ὃ μὴ οἶός τε ὢν οὐκ ἐατέος παρ' ἡμῖν δημιουργεῖν; Ἴνα μὴ ἐν κακίαις εἰκόσι τρεφόμενοι ἡμῖν οἱ φύλακες ὡσπερ ἐν κακῇ βοτάνῃ, πολλὰ ἐκάστης ἡμέρας κατὰ μικρὸν ἀπὸ πολλῶν δρεπόμενοί τε καὶ νεμόμενοι, ἐν τι ξυριστάττες λανθάνωσι κακὸν μέγα ἐν τῇ αὐτῶν ψυχῇ· ἀλλ' ἐκείνους ζητητέον τοὺς δημιουργοὺς τοὺς εὐφυῶς δυναμένους ἰχνεύειν τὴν τοῦ καλοῦ τε καὶ εὐσχήμονος φύσιν, ἵν' ὡσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ἀπὸ παντός ὠφελῶνται, ὁπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοήν τι προσβάλῃ, ὡσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίειαν, καὶ εὐθὺς ἐκ παίδων λανθάνῃ εἰς ὁμοιότητά τε καὶ φιλίαν καὶ συμφωνίαν τῷ καλῷ λόγῳ ἄγουσα; Πολὺ γὰρ ἂν, ἔφη, κάλλιστα οὕτω τραφεῖεν. — Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά* 1336, a, 41: Ταύτην γὰρ τὴν ἡλικίαν (τὴν μέχρι πέντε ἐτῶν) καὶ μέχρι τῶν ἐπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἶκοι τὴν τροφήν ἔχειν. Εὐλογον οὖν ἀπε-

πικρᾶς πείρας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφοὶ διδαχθέντες καὶ φοβούμενοι τὰ ἀποτελέσματα τῶν αἰσχυρῶν καὶ εὐτελῶν καὶ ἀσκόπων εἰκόνων οὐ μόνον ἀμφισβητοῦσι τὴν παιδευτικὴν δύναμιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ συνιστῶσι τὴν ἀπὸ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῶν μικρῶν παίδων ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν 1), καὶ δὲν παραλαμβάνουσιν αὐτὰς εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκπονούμενα ἀναγνωστικὰ βιβλία 2).

λαύνειν ἀπὸ τῶν ἀκουσμάτων καὶ ὁραμάτων ἀνελευθερίας καὶ τηλικούτους ὄντας ὅπως μὲν οὖν αἰσχρολογία ἐκ τῆς πόλεως, ὡσπερ ἄλλο τι, δεῖ τὸν νομοθέτην ἐξορίζειν . . . ἐπεὶ δὲ τὸ λέγειν τι τῶν τοιούτων ἐξορίζομεν, φανερόν ἐστι καὶ τὸ θεωρεῖν ἢ γραφᾶς ἢ λόγους ἀσχημάτους, ἐπιμελὲς μὲν οὖν ἔστω τοῖς ἄρχουσι μηθὲν μῆτε ἄγαλμα μῆτε γραφὴν εἶναι τοιούτων πράξεων μίμησιν . . . πάντα γὰρ στέργομεν τὰ πρῶτα μᾶλλον· διὸ δεῖ τοῖς νέοις πάντα ποιεῖν ξένα τὰ φαῦλα, μάλιστα δι' αὐτῶν ὅσα ἔχει ἢ μοχθηρίαν ἢ δυσμένειαν — Καὶ παρακατιῶν 1340, α, 23: 'Ο δὲ ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐθισμὸς τοῦ λυπεῖσθαι καὶ χαίρειν ἐγγύς ἐστι τῷ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὸν αὐτὸν ἔχειν τρόπον· οἷον εἴ τις χαίρει τὴν εἰκόνα τινός θεώμενος μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μορφήν αὐτῆν, ἀναγκαῖον τούτῳ καὶ αὐτὴν ἐκείνην τὴν θεωρίαν, οὗ τὴν εἰκόνα θεωρεῖ, ἠδεῖαν εἶναι. συμβέβηκε δὲ τῶν αἰσθητῶν, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις μηδὲν ὑπάρχειν ὁμοίωμα τοῖς ἡθεσιν, οἷον ἐν τοῖς ἀπτοῖς καὶ τοῖς γευστοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρατοῖς ἡρέμα. σχήματα γὰρ ἐστὶ τοιαῦτα, ἀλλ' ἐπὶ μικρόν, καὶ πάντες τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως κοινωνοῦσιν. ἐτι δὲ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁμοιώματα τῶν ἡθῶν, ἀλλὰ σημεῖα μᾶλλον τὰ γιγνώμενα σχήματα καὶ χρώματα τῶν ἡθῶν. καὶ ταῦτ' ἐστὶν ἐπὶ τοῦ σώματος ἐν τοῖς πάθεσιν. οὐ μὴν ἀλλ' ὅσον διαφέρει καὶ περὶ τὴν τούτων θεωρίαν, δεῖ μὴ τὰ Πάσωνος θεωρεῖν τοὺς νέους, ἀλλὰ τὰ Πολυγνώτου κἂν εἴ τις ἄλλος τῶν γραφέων ἢ τῶν ἀγαματοποιῶν ἐστὶν ἡθικός. — Καὶ ὁ *Goethe*, τόμ. 3, σελ. 268: Dummes Zeug kann man viel reden | Kann es auch schreiben, | Wird weder Leib noch Seele tödten, | Es wird Alles beim Alten bleiben. | Dummes aber vor Augen gestellt, | Hat ein magisches Recht; | Weil es die Sinne gefesselt hält, | Bleibt der Geist ein Knecht. | Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ *Oldenburg* ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ « Ein Streifzug in die Bilder = Welt, Hamburg 1859 καὶ ὁ *Grübe* von der sittlichen Bildung der Jugend, 1855, σ. 366.

1) *Vogel*, Wider den Bilderkultus in der Volksschule 1876 — *Baur*, Grundzüge der Erziehungslehre, 1876, σελ. 193 καὶ ἐξ. — *Kehr*, Geschichte der Methodik, 1879, 2 τόμ. σελ. 344 - 351 καὶ ἰδίως σελ. 350. — *Fechner*, die Geschichte der Volksschul-Lesebuches παρὰ *Kehr*, ἐνθ. ἀν. σελ. 518 μέχρι τέλους μετὰ τῆς ὑποσελ. σημειώσεως.

2) Ἐκ τῶν παρ' ἐμοὶ Γερμανικῶν Ἀλφαβηταρίων ἄνευ εἰκόνων εἶνε τάδε: Τὸ *Lübeckische*, καὶ τὰ τοῦ *Klausmann* — *Büscher* — *Krumbacher* — τὰ τέσσαρα διάφορα τοῦ *Haerstes* — *Niederrheinische* — *Wangemann* — *Armstoff* — *Hegener* — *Bauer*. — Ἐκ δὲ τῶν παρ' ἐμοὶ Ἀναγνωσματαρίων ἄνευ εἰκόνων εἶνε τάδε: Τὰ τῶν *Vogel* — *Fechner* — *Sostmann* — *Lübeckische* — *Böckler* — *Fritzs* — *Engelien* — *Wirth* — *Hansen* — *Brünnert* II Abth. — *Erkelenz* — *Wetzel* — *Schumann* —

Οἱ γριφοὶ ἢ τὰ αἰνέγματα 1).— Ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν παιδιῶν 2), ὥστε ὁ πρεσβεύων ὅτι τὸ σχολεῖον δὲν εἶνε τόπος παιδιῶν, ἀλλὰ παιδείας καὶ μαθήσεως 3), καὶ ὁ πρεσβεύων τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « οὐ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἢ μάθησις » 4) τοὺς τοιούτους παιδευτικούς γυναικισμούς, δεινῶς Basedow καὶ τῆς ἐκνενευρισμένης ψευδοφιλανθρωπικῆς αὐτοῦ σχολῆς ἀπόζοντας, οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρήσῃ ὡς μέσον παιδευτικὸν γενεᾶς ἀνδρώδους καὶ ἀνθρώπων παλαιστῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς παγχαλέπου βίου, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ ἐπιτρέψῃ ταύτας νὰ ἀναγραφῶσιν εἰς τὸ Ἀλφαβητάριον, τὸ πρῶτον βιβλίον ὅπερ οἱ ἄνθρωποι εἰσερχόμενοι εἰς τὸν βίον ἀνά χεῖρας λαμβάνουσιν 5).

Directoren Leipziger — Mair (Bürgerschule I - III) — Sarlach = Haupt — Richter = Hersters — Haesters Katholische. — Klemen für Bürgerschule καὶ Mitlekl. — Elsass = Lothringen. Τὸ ὄρθον ἤρχισεν ἀπὸ πολλοῦ νὰ διαδίδηται καὶ ἐπ' ἐσχάτων καὶ νὰ ἐπικρατῇ. — Περὶ δὲ τῆς ἱστορίας τῶν εἰκόνων τούτων καὶ τῶν παντοδαπῶν παραπλανήσεων περὶ τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ἴδ. Kehr, ἐνθ. ἀν. ἀπὸ σελ. 344 - 351.

1) Πολυδεύκης, Ὀνομαστ. 6, 107. Πλάτων Πολιτεία 479 C.

2) Ἀθήναιος, Δειπνοσοφισταί 10, σελ. 448 C: Ὁ Σολεὺς Κλέαρχος οὕτως ὀρίζεται « γρίφος πρόβλημά ἐστι παισικὸν προστακτικὸν τοῦ διὰ ζητήσεως εὔρειν τῆ διανοία τὸ πρόβληθέν, τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένου. Palmer, Evangelische Pädagogik, ἔκδ. 4, σελ. 376, ἐν τέλει τῆς ὑποσελ. σημειώσεως: Das Räthsel nur als erweiterndes Spiel ergehen kann. — L. Metzger ἐν Encyclopädie v. Schmidt, ἄρθρ. Rätsel: « Das Rätsel . . will ein Geist und Geschmack bildendes Geislesspiel sein (αὐτόθ. τόμ. 6, σελ. 582, ἔκδ. 2). Becker, Charikles, dritter Excurs zur sechsten Scene.

3) Metzger, ἐνθ. ἀν. σελ. 539 ἐν τέλ. An und für sich ist eben die Schule die Stätte *ernster Arbeit, nicht aber des Spiels*, und wäre es auch das edelste und beliebteste Geislesspiel, als dass wir in allweg das Schaffen und Lösen von Rätseln anzusehen haben.

4) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1339, α, 26: "Ὅτι μὲν οὖν δεῖ τοὺς νέους μὴ παιδιᾶς ἔνεκα παιδεύειν, οὐκ ἄδηλον· οὐ γὰρ παίζουσι μανθάνοντες· μετὰ λύπης γὰρ ἢ μάθησις.

5) Ἀριστοτέλης, Πολιτικά 1336, α, 18: Πάντα γὰρ ὅσα δυνατὸν ἐθίζειν, εὐθύς ἀρχομένῳ βέλτιον μὲν ἐθίζειν, ἐκ προσαγωγῆς δ' ἐθίζειν . . . διὸ τὰς παιδιᾶς εἶναι δεῖ τὰς πολλὰς μιμήσεις τῶν ὑστερον σπουδαζομένων. — Πλάτων, Νόμοι 765 E: Παντός γὰρ δὴ φυτοῦ ἢ πρώτῃ βλάστῃ καλῶς ὀρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως κυριωτάτῃ τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον, τῶν τε ἄλλων φυτῶν καὶ τῶν ζώων ἡμέρων καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων. — Πολιτεία 378 D: Ὁ γὰρ νέος . . ἂ ἂν τηλικούτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσέκνιπτά τε καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι, ὢν δὴ ἴσως ἔνεκα περὶ παντός ποιητέον, ἂ πρῶτα ἀκούουσιν, ὅτι κάλλιστα μεμυθολογημένα πρὸς ἀρετὴν ἀκούειν. — Τίμαιος 26 B: Τὰ παιδίων μαθήματα θαυμαστὸν ἔχει τι μνημεῖον . . οἷον ἐγκαύματα ἀνεκπλύτου γραφῆς ἔμμονα. — Φωκυλίδης, ἀπ. 13, Bergk. τόμ. 2, σελ.

Νῦν εὐκαιρον νὰ καταδειχθῇ ἐνταῦθα ἡ πηγὴ τῶν τοιούτων ἐν τῇ Μεθοδικῇ γυναικισμῶν, οἵτινες καταμολύνουσι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παίδων καὶ καταισχύνουσι καὶ ἐκφραυλίζουσι τὴν ἱστορίαν αὐτῶν.

Ὅπως ἐν τῷ παιδευτικῷ μέρει αὐτῆς ἡ Παιδαγωγία τρεῖς βαθμοὺς εὐπειθείας τῶν παιδευομένων διακρίνει, τὸν χυδαιότατον, τὸν μέσον καὶ τὸν τελειότατον· τὴν χυδαιοτάτην εὐπείθειαν, δηλ. τὴν ἐπιβαλλομένην δι' ἐξωτερικῶν βιαίων μέσων, ραπισμάτων, ξυλοκοπημάτων καὶ τῶν τοιούτων· τὴν μετρίαν εὐπείθειαν, τὴν προερχομένην ἐκ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον· καὶ τὴν τελειοτάτην εὐπείθειαν τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ τοῦ φρονιματισμοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας τοῦ παιδευομένου, οὕτω καὶ ἐν τῷ διδακτικῷ μέρει αὐτῆς διακρίνει τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐαρέστου διανοητικοῦ συναισθήματος, τοῦ μόνου καὶ ἰσχυροτάτου τούτου ἐλατηρίου πρὸς πᾶσαν προκοπὴν τῶν μαθητευόντων. Αἰσθάνονται δηλ. τινὲς τούτων εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν, διότι διαγελάσθαι αὐτοῖς μακρόθεν ἢ ἐγγύθεν ἀνταμοιβή τις, γλύκυσμά τι ἢ νόμισμά τι. Αἰσθάνονται ἄλλοι εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι διανοητικῶς, διότι γαργαλίζεται ἡ φαντασία αὐτῶν κενεμβατοῦσα εἰς κόσμους μυθώδεις ἀκόπως καὶ ἠδέως, καὶ τέλος αἰσθάνονται ἄλλοι εὐχαρίστησιν ἀσχολούμενοι εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν, διότι λαμβάνουσιν ὅσημέραι διαυγέστεραν συνείδησιν τῆς προκοπῆς τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δυνάμεων, εὐφραίνονται ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἰσχύος τῆς βουλήσεως καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν, ἐκ τῆς ἐπιγνώσεως ὅτι κάτοχοι σπουδαίου μορίου τοῦ ἐπιστητοῦ μετὰ πολλοὺς μόχθους καὶ μετὰ μακρᾶς ἀγρυπνίας ἐγένοντο. Ἡ Μεθοδικὴ τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, καμύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν ἀνωτάτην ταύτην καὶ αὐτόχρημα ἀνθρωπικὴν βαθμίδα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ εὐαρέστου διανοητικοῦ συναισθήματος, τηρεῖ ἀτενὲς τὸ βλέμμα πρὸς τὰς ἄλλας δύο, τὰς ἀτελεστεράς καὶ οἶονεὶ ζωωδεστεράς. Ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται, διὰ τί πάντα τὰ παρεχόμενα τοῖς παισὶν εἶνε μᾶλλον κορασιώδη καὶ παιγνιώδη ἢ ἀνδρώδη καὶ σπουδαῖα. Καὶ ζακχαρωτὰ ἀκόμη παρσεχέθησαν τοῖς παιδαρίοις τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου ὅπως γλυκανθῇ ἡ ἐκμάθησις

71: Χρῆ παῖδ' ἔτ' ἐόντα | καλὰ διδασκέμεν ἔργα.— Πλούταρχος, Λακωνικὰ ἀποφθέγματα 224 D: Λεωτυχίδης ἐρωτηθεὶς τί δεῖ μάλιστα μανθάνειν τοὺς ἐλευθέρους παῖδας, «ταῦτ'», ἔφη, «ὅσα περ ἂν αὐτοῦς ὠφελήσειαν ἄνδρας γενομένους».

αὐτοῦ! Τῆς αὐτῆς κατηγορίας, τῆς ἀπογλυκάνσεως τοῦ μαθητικοῦ ἔργου, εἶνε καὶ ἡ ἀκάθαρτος γραπτοαναγνωστικὴ μέθοδος, καὶ ἡ ἔναρξίς τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἔργου ἀπὸ τοῦ ι καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ υ, ἀπὸ τοῦ ο καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ α, ἢ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ διδασκαλία ἐνὸς μόνου στοιχείου τοῦ ἀλφαβήτου καὶ ὄχι δύο, ἢ διδασκαλία δύο μόνον στοιχείων καὶ ὄχι τριῶν, ἢ ἀποτύπωσις ἐν τοῖς ἀναγνωστικαῖς βιβλίοις εἰκόνων, ἢ ἀναγραφή ἐν αὐτοῖς παραμυθίων, ἢ καταγραφή ἐν αὐτοῖς αἰνιγμάτων!

Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Εἴμαρται λοιπὸν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα οἱ μικροψυχότεροι καὶ οἱ μᾶλλον ἀνελεύθεροι ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀνθρώπων νὰ εἶνε οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν! Δὲν ὑπάρχει ἕναστρος οὐρανός, δὲν ὑπάρχει μεγάλη φύσις, δὲν ὑπάρχουσιν ὠκεανοὶ καὶ θάλασσαι καὶ ποταμοὶ καὶ ὄρη καὶ κοιλάδες καὶ δάση καὶ ἄνθη, δὲν ὑπάρχει ψυχικὸς βίος τῶν ζώων, δὲν ὑπάρχει ἠθικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου γένους, ἵνα πληρωθῇ ἐν ἀλφαβητάριον καὶ ἐν ἀναγνωσματάριον καὶ εἶνε ἀνάγκη νὰ πληρωθῇ αὐτὸ διὰ παραμυθίων καὶ αἰνιγμάτων; Ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐπουρανίων σωμάτων, τὸ ἔκπαυλον κάλλος τῆς φύσεως, ἡ πάγκαλος διακόσμησις τοῦ παντός, αἱ περιεργόταται καὶ διδακτικώταται ἐνέργειαι καὶ πράξεις τῶν ζώων, αἱ ὑπερήφανοι καὶ ὑψηλαὶ πράξεις τῶν ἀνθρώπων, δὲν εἶνε ἱκανὰ νὰ παιδεύσωσι τοὺς μικροὺς παῖδας καὶ εἶνε ἱκανὰ νὰ παιδεύσωσιν αὐτοὺς τὰ παραμύθια καὶ τὰ αἰνίγματα;

Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν κατευθύνων τις τὰς σκέψεις αὐτοῦ εὐρίσκει τὰ αἰνίγματα καταδικαστέα καὶ ἀπορριπτέα.

Ἡ λύσις αἰνίγματός τινος προαπαιτεῖ πολλὰς γνώσεις καὶ πολλὰς καὶ συνθέτους τοῦ νοῦ κινήσεις, οἱ δὲ μαθηταὶ οἱ φοιτῶντες εἰς τὰ στοιχειώδη σχολεῖα μόλις ἀρχίζουσι νὰ ἀποθησαυρίζωσι γνώσεις τινὰς καὶ μόλις ἀρχίζουσι νὰ θέτωσι τὰς πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις, τὴν φαντασίαν, τὴν μνήμην, τὴν κρίσιν εἰς ποιάν τινα κίνησιν· ἄρα διὰ τῶν αἰνιγμάτων προβάλλεται αὐτοῖς πρόβλημα ὅλως δυσανάλογον πρὸς τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις, ὅπερ σφόδρα ἀντιπαιδαγωγικόν.

Ὅπως πεισθῇ τις περὶ τούτου ἀρκεῖ νὰ ἐπισκοπήσῃ τὴν φύσιν τοῦ αἰνίγματος καὶ νὰ παρακολουθήσῃ τὰς ἐν τῷ νῷ τελουμένας ἐνεργείας πρὸς ἐπίλυσιν αὐτοῦ. Ἀντικείμενόν τι περιειλιγμένον εἰς πάμπολλα καὶ δὴ καὶ ἀποκλείοντα ἄλληλα κατηγορήματα, ὧν ἕκαστον εὐρίσκειται μὲν εἰς διάφορα ὑποκείμενα, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ

υποκείμενον, πραγματικὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὑπαρξιν ἔχον, δὲν φαίνεται ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχωσιν, αὕτη εἶνε ἡ φύσις τοῦ αἰνίγματος.

Νῦν, ἵνα ἐπιλύσῃ τις τοῦτο, ἵνα εὖρη δηλ. τὸ ὑποκείμενον τὸ ἀκατονόμαστον ἐκεῖνο, περὶ ὃ συστρέφεται τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν ἄλληλα ἀποκλειόντων κατηγορημάτων, πρέπει πρῶτον νὰ γνωρίζῃ πολλά ὑποκείμενα ἔχοντά τινα τῶν κατηγορημάτων τούτων· πρέπει δεύτερον νὰ ἀντιπαραβάλλῃ τὰ διάφορα ταῦτα ἀντικείμενα πρὸς ἄλληλα, ἵνα εὖρη τὸ ἔχον πλείονα τῶν κατηγορημάτων ἐκείνων καί, εἰ δυνατόν, τὸ ἔχον πάντα ταῦτα συνηνωμένα, καὶ οὕτω νὰ ἐπιλύσῃ αὐτό. Ἄλλ' ὅπως ἐπιτευχθῆ τοῦτο, ἀπαιτοῦνται· πρῶτον γνώσεις πολλῶν πραγμάτων καὶ πολλῶν κατηγορημάτων προσαπτομένων εἰς τὰ πράγματα· δεύτερον μνήμη ἡσκημένη εἰς τὸ νὰ διατηρῆ ἐν αὐτῇ τὰ πολλά καὶ διάφορα ταῦτα πράγματα καὶ κατηγορήματα· τρίτον φαντασία, ὅπως ἐπανάγῃ ἐκάστοτε ἐκ τοῦ ταμείου τῆς μνήμης πρὸ τοῦ φωτὸς τῆς συνειδήσεως ταῦτα· τέταρτον κρίσις, ὅπως διακρίνει τὰ ἐκάστοτε οἰκεῖα καὶ τὰ ἐκάστοτε ἀνοικεῖα· πέμπτον ὀξύνοια, ὅπως ἀποκρίνη ἐκ τῶν ὁμοίων τὰ ἀνόμοια· ἕκτον ἀγχίνοια, ὅπως διαβλέπῃ τὰ ὅμοια ἐν τοῖς ἀνόμοις, πράγματα, ὅπως εἶνε καταφανές, πολλά καὶ παγχάλιπα, κατὰ πολὺ ὑπερβαίνοντα τὰς πνευματικὰς δυνάμεις παιδαρίων τέλεον εἰσέτι ἀνασκήτων διανοητικῶς.

Ἔστω τὸ ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῶν 1) φερόμενον ἐπιχείρημα ὅτι τὰ αἰνίγματα δύνανται νὰ ἀσκήσωσι καὶ τὸν νοῦν ἐλέγχεται ψυχολογικῶς ἀδύνατον. Ἄλλὰ μὴ ἀσκοῦντα αὐτόν, προβαλλόμενα δὲ ἐν τούτοις πρὸς λύσιν ἀνέφικτον, ἐπάγονται κόπωσιν, ἀνίαν καὶ ἀγανάκτησιν· ἀποτελέσματα προφανῶς ὅλως ἐναντία τῶν προσδοκωμένων καὶ ποθουμένων 2).

---

1) Ὁ Palmer, *Evangelische Pädagogik*, ἔκδ. 4, σελ. 376 ἐν τῇ ὑποσελ. σημειῶσει λέγει, ὅτι πρότερον ἦτο κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν αἰνιγμάτων εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα καὶ ἐξ ἄλλων μὲν παρατηρήσεων ὀρμηθεῖς, ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τοῦ ἐν τῇ *Encyklopädie* τοῦ Schmid περὶ τῶν αἰνιγμάτων ἄρθρου τοῦ ἄνω μνημονευθέντος Metzger, μετέγνωσεν. Ἄλλ' ὁ Metzger, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδείχθη, ἀποφαίνεται κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ἀρμόζοντα εἰς τὰς τέρψεις καὶ τὰς συναναστροφὰς τὰς οἰκογενειακὰς ἢ εἰς τὰς τερπνὰς ἐνασχολήσεις τῶν μαθητῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν ὥρᾳ ἀργίας καὶ διασκεδάσεως.

2) Πρὸς ἐναργεστέραν κατάδειξιν τούτων λάβωμεν ἐν αἰνίγμα, τὸ ἀπλούστατον πάντων, π. χ. τὸ φερόμενον παρ' Ἀθηναίῳ (σελ. 453 β) «τί ταῦτόν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν θαλάττῃ». Ἴνα εἴπῃ ὁ νεαρός παῖς «ἡ ἄρκτος, ἡ ὁ κύων», βεβαίως εἶνε

Περὶ δὲ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν παραμυθίων, καὶ ἐπομένως περὶ τοῦ ζητήματος ἂν πρέπει νὰ ἀναγράφωνται ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις ἢ οὐ, ἐπειδὴ τὸ ζήτημα εἶνε πολὺ σπουδαιότερον ἢ τὰ αἰνίγματα, καὶ ἐπειδὴ μεγάλη καὶ σφοδρὰ εἶνε ἡ περὶ τούτων ἔρις τῶν παιδαγωγῶν, διὰ τοῦτο ἀποχωρισθὲν ἐντεῦθεν, μετετοπίσθη εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἐνθα ἐν ἐκτάσει ἐξετάζεται. Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὅτι τὰ παραμύθια « γράων ὕθλοι » τὴν φύσιν ὄντα, οὐ μόνον οὐδεμίαν παιδευτικὴν δύναμιν ἔχουσιν, ἀλλὰ, πᾶν τὸ ἄντικθον, εἶνε πολὺ ἐπιβλαβῆ· ἐπομένως τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τῶν μικρῶν παιδῶν δὲν εἶνε ὁ κατάλληλος τόπος δι' αὐτά.

« Πολλῶ δ' ἐτι μᾶλλον καταπλήττει ἡ ἄμετρος παράταξις λέξεων, αἵτινες τὸ πλεῖστον τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἀλφαβηταρίου ἐπικλύζουσι. Καὶ παρατίθενται μὲν ἐν αὐτῷ φράσεις καὶ προτάσεις, ἀλλὰ μέγιστον μέρος ἐκ τῶν 1800 περίπου λέξεων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει παρατασσόμενων, ὧν πάμπολλοι σπάνια καὶ τοῖς παιδαρίοις ἀγνωστοὶ καὶ ἀκατανόητοι, δὲν χρησιμοποιοῦνται ἐν φράσεσι καὶ προτάσεσιν ».

Ψεῦδος καὶ ἀλογιστία συνωρίς παναισχίστη !

Ψεῦδος. — Δὲν εἶνε 1800 περίπου αἱ ἀπομεμονωμένα λέξεις, ἀλλ' εἶνε ἀκριβῶς 1737. Δὲν εἶνε ὀλίγαι αἱ προτάσεις καὶ αἱ φράσεις τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἀπταιστοῦ ἀναγνώσεως, ἀλλ' εἶνε σεραιὶ τοῦ χειρογράφου ἐν ὄλῳ 1289 (!), κατεχόμεναι ὑπὸ 93 ἐνάρθρων λέξεων, ὑπὸ 155 συντόμων φράσεων, ὑπὸ 454 προτάσεων καὶ ὑπὸ 48 μικρῶν πραγματογραφιῶν καὶ φυσιογραφιῶν, κατεχουσῶν σειρὰς ὁλοκλήρους 384 (!) — Ὁ δὲ βραβευθεὶς τί ἔχει εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ ἰστεμμένου τοῦ Ἀλφαβηταρίου; ἔχει ἀπομεμονωμένα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου περὶ τὰ 500, συλλαβὰς ἀλογίστους ἀκριβῶς 902, λέξεις (τῶν μὴ ἐπαναλαμβανόμενων ἐξαιρουμένων) 410 καὶ προτάσεις 309 μόνον !

Ἀλογιστία. — Ἡ ἀπαίτησις τοῦ νὰ χρησιμοποιῶνται πᾶσαι αἱ ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ τὴν ἄρκτον τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ἄρκτον τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἄρκτον τῆς ξηρᾶς. Ἀλλ' ἔχει τόσας γνώσεις; Ἀλλὰ, καὶ ἂν εἶχε, θὰ ἦτο δυνατὸν συγκρίνων καὶ διακρίνων τὰς γνώσεις αὐτοῦ ταύτας νὰ εὕρῃ ἀκριβῶς τὴν ἄρκτον ἢ τὸν κύμα; — Οἱ λόγοι οὗς ἐπάγεται ὁ Palmer (ἐνθ. ἀν.) πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, συνηγοροῦσιν ἀκριβῶς ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου· ἡ δὲ παιδευτικὴ δύναμις αὐτῶν, ἣν μετὰ ζήλου ἀναπτύσσει ὁ Metzger (ἐνθ. ἀν.) εἶνε προφανῶς ὑπερβολικὴ.

λέξεις, αἱ ἀπομεμονωμένοι ἀναγραφόμεναι εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῶν Ἑλλητικῶν, ὅπως διὰ τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν ἐθισθῶσιν οἱ μικροὶ παῖδες εἰς τὴν ἀπταιστον ἀνάγνωσιν, ἔχει πολὺ καὶ ζοφῶδες τὸ βάθος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀλογιστίας.

Ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἐλέγχει 1) ὅτι οὐδέποτε ὁ κ. κριτῆς εἶδε Ἑλλητικόν τι σοφοῦ τινος ἔθνος ἐπιστημονικῶς συντεταγμένον· διότι καὶ μόνον ἐν τοιοῦτον ἐὰν ἔβλεπεν, οὐδέποτε θὰ ἐτόλμα τοιαύτην ἀπόμωσον ἀπαίτησιν νὰ διατυπώσῃ, 2) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι φράσεις καὶ προτάσεις εἶνε ἀδύνατον νὰ σχηματισθῶσιν ἄνευ ῥημάτων· τὰ δὲ ῥήματα ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸ τῆς γνώσεως τῶν διφθόγγων, αἱ δὲ διφθόγγοι δὲν διδάσκονται εἰς τὰς πρώτας σελίδας τῶν Ἑλλητικῶν, 3) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι ἀπολύτως ἀδύνατον εἶνε ἐκ πάσης λέξεως νὰ σχηματίζεται φράσις καὶ πρότασις, πρὸς τε τὴν πνευματικὴν δύναμιν ἐξαετῶν παιδίων προσηρμοσμένη καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν παιδευτικὸν συμφωνοῦσα, 4) ὅτι δὲν ἐσκέφθη ὅτι τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Ἑλλητικῶν, ὅπως καὶ ἐπιγράφεται «Ἀπταιστος ἀνάγνωσις», ὁ κύριος σκοπός, εἰ μὴ καὶ ὁ μόνος, εἶνε ἡ ἐν τῇ ἀπταιστῷ ἀναγνώσει ἕξις. Αὕτη δὲ ἐπιτυχάνεται μᾶλλον διὰ τῶν λέξεων ἢ διὰ προτάσεων καὶ φράσεων, καθόσον ταύτας μὲν οἱ μαθηταὶ μετὰ τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἀνάγνωσιν ἀποστηθίζουσι, τὰς δὲ λέξεις δὲν δύνανται νὰ ἀποστηθίζωσι. Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι, ὅταν οἱ μαθηταὶ γνωρίζωσι τι ἀπὸ στόματος νὰ λέγωσι, δὲν προσέχουσιν εἰς τὰς λέξεις, αὐτὸ ἀναγινώσκοντες· μὴ προσέχοντες δὲ δὲν δύνανται νὰ ἐθισθῶσιν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ μὴ ἐθιζόμενοι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ματαιοπονοῦσι καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ διδάσκαλος.

Ταῦτα εἶνε ἐξ ἐκείνων τῶν διδαγμάτων τῆς Διδακτικῆς, τὰ ὅποια καὶ οἱ πρωτοετεῖς μαθηταὶ τῶν Διδασκαλείων γινώσκουσι καὶ τὰ ὅποια πᾶς μὴ νυστάζων δύναται, καὶ μὴ διδαχθεὶς, αὐτὸς νὰ εὔρῃ.

Τὸ ὀρθὸν ἐν τούτῳ, σοφολογιώτατε, εἶνε νὰ γνωρίζῃ τις τὰ πράγματα, περὶ ὧν καθίσταται κριτῆς, ἵνα μὴ γίνηται ἀνὰ πᾶν βῆμα καταγέλαστος, νὰ μὴ τυφλοῦται ὑπὸ τοῦ πάθους, νὰ μὴ εἶνε προσωπολήπτης, καὶ πρὸ παντὸς νὰ τιμᾷ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ αἰδῆται ἑαυτὸν 1).

1) Πόσον ὁ κ. κριτῆς καὶ παραλογίζεται καὶ ψεύδεται λέγων ὅτι τῶν ἐν τῷ Ἑλλητικῷ λέξεων «πᾶμπολλοὶ εἶναι σπάνια καὶ τοῖς παιδαρίοις ἄγνωστοὶ καὶ ἀκατανόητοι» ἐγένετο ἤδη ἀνωτέρω σελ. 68-69 ὁ προσήκων λόγος.